

ARSIMI DUAL DHE MUNDËSITË E ZBATIMIT NË SHKOLLAT PROFESIONALE NË KOSOVË

Agim Bujari¹

Bashkim Al Azemi²

Abstrakt

Arsimi dual është një modalitet i AAP-së, i cili ofrohet në shkollat profesionale në shumicën e shteteve evropiane dhe është treguar mjaft i suksesshëm, në bazë të praktikave evropiane.

Meqenëse deri më tani nuk është bërë ndonjë hulumtim për këtë problematikë, mendojmë se ky hulumtim do të ndihmojë dhe do të qartësojë nevojën e zbatimit të arsimit dual në Kosovë.

Me këtë hulumtim synojmë të paraqesim rezultatet preliminare mbi mundësinë e implementimit të arsimit dual në Kosovë.

Në fokus të hulumtimit, siç nënkuptohet edhe nga pyetjet e pyetësorit, ishte zbatimi i arsimit dual në Kosovë, sipas përgjigjeve të mësimitdhënësve të shkollave të mesme profesionale dhe përfaqësuesve të bizneseve në Kosovë, duke përdorur metodologjinë kualitative dhe kuantitative, gjegjësisht nëpërmjet teknikave dhe instrumenteve, mbi të cilat mund të nxjerrim konkluzionet përfundimtare.

Qëllimi i këtij hulumtimi është konstatimi i nivelit të mundësisë së zbatimit të arsimit dual në Kosovë.

Për realizimin e këtij studimi janë përdorur disa metoda, si: Metoda e analizës teorike, Metoda e analizës së dokumentacionit, Metoda përshkruese, Metoda e krahasimit, si dhe Metoda statistikore.

Rezultatet e nxjerra do të ndihmojnë MASHT-in dhe shkollat profesionale në Kosovë lidhur me mundësinë e implementimit të arsimit dual në Kosovë.

Fjalë çelës: *arsim dual, arsim profesional, shkollë profesionale, implementim.*

¹ Hulumtues për arsim dhe aftësim profesional në IPK

² Hulumtues për arsim gjatë gjithë jetës në IPK

DUAL EDUCATION AND POSSIBILITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN VOCATIONAL SCHOOLS IN KOSOVO

Abstract

Dual education is a VET modality, which is offered in vocational schools in most European countries and, according to European practices, proved to be very successful.

Since thus far no research has been carried out on this issue, we think this research will help and clarify the need for dual education in Kosovo.

With this research we intend to present preliminary results on the possibility of implementing dual education in Kosovo.

In the focus of this research, as implied from the questionnaire, was the implementation of dual education in Kosovo, according to the responses of teachers of vocational secondary schools and business representatives in Kosovo, using qualitative and quantitative methodology, through techniques and instruments, on which we can draw the final conclusions.

The purpose of this research is to ascertain the level of the possibility of implementing dual education in Kosovo.

Several methods have been used for the realization of this study, such as: Theoretical Analysis Method, Document Analysis Method, Descriptive Method, Comparison Method, and Statistical Method.

The obtained results will assist MEST and vocational schools in Kosovo regarding the possibility of implementing dual education in Kosovo.

Key words: *dual education, vocational education, vocational school, implementation.*

1. Hyrje

Avantazhet e arsimit dual, të orientuar nga praktika, janë të rëndësishme për shumë vende të botës, në kohën në të cilën po jetojmë, e besojmë që edhe vendi ynë duhet të lëvizë me hapa më të shpejtë në këtë drejtim. Shumica e shteteve evropiane e përdorin sistemin dual në shkollat e mesme të arsimit profesional për të përgatitur të rinjtë, gjegjësisht fuqinë punëtore, në mënyrë sa më të mirë dhe profesionale, për të hyrë në tregun e punës.

Ky sistem arsimor praktikohet në disa vende, sidomos në Gjermani (në literaturë këtë emërtim e hasim edhe si të nxënimit duke bërë- Learning by doing, mësimi i alternuar etj.), por këtë sistem e aplikojnë edhe Zvicra, Austria, Kroacia, si edhe shumë vende të tjera.

Me sistemet e tyre të arsimit të dyfishtë dhe me programet intensive të mësimdhënies, këto vende kanë krijuar lidhje shumë të ngushta dhe funksionale ndërmjet sistemit arsimor dhe biznesit.

Në sistemin dual të arsimit profesional shkollat profesionale ofrojnë njohuri teorike, ndërsa bizneset (publike dhe private) ofrojnë trajnime praktike për nxënësit (vijuesit).

Arsimi profesional, që nga fillimi i zbatimit, është projektuar për të siguruar që nxënësit të fitojnë aftësitë dhe njohuritë e nevojshme që i bëjnë ata menjëherë punonjës të dobishëm për bizneset, si dhe për shoqërinë në përgjithësi. Arsimit dual, si modalitet i arsimit profesional, siguron që nxënësit e shkollave profesionale, pas përfundimit të shkollimit, të kenë aftësi dhe shkathtësi të ndërlidhura me punën.

Sipas hulumtimeve të viteve të fundit mbi përfitimet në arsimin profesional dual, theksohet se të diplomuarit në fushën e arsimit profesional, në nivelin e mesëm të lartë dhe atë terciar, kanë norma më të larta punësimi sesa ato me arsim të përgjithshëm dhe se ky ndryshim është veçanërisht i theksuar për të rinjtë (mosha 25-34 vjeç).

2. Metodologjia dhe metodat e hulumtimit shkencor

2.1. Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i këtij hulumtimi është konstatimi i nivelit të mundësisë së zbatimit të arsimit dual në Kosovë sipas përgjigjeve të respondentëve. Nga analiza e të dhënave dhe diskutimet me palët e interesit, janë nxjerrë përfundimet dhe rekomandimet për institucionet relevante.

2.2. Pyetja kërkimore

Cili është niveli i zbatimit të arsimit dual në Kosovë?

2.3. Hipotezat e hulumtimit

Hipoteza: Arsimi dual në Kosovë zbatohet në nivel shumë të ulët.

Hipoteza ndihmëse 1: Arsimi dual në Kosovë zbatohet në nivel shumë të ulët në disa profile të shkollave të mesme profesionale.

Hipoteza ndihmëse 2: Trajnimi i mësimdhënësve për arsimin dual mungon.

2.4. Grupi përfaqësues

Në këtë hulumtim kanë marrë pjesë 211 pjesëmarrës, prej tyre 21 ndërmarrës dhe 190 mësimdhënës të shkollave të mesme profesionale.

2.4.1. Grupi përfaqësues i mësimdhënësve

Në këtë hulumtim 115 ose 60.5 % e mësimdhënësve janë të gjinisë mashkullore, ndërsa 75 ose 39.5 % të gjinisë femërore; 29 ose 15.3 % janë të moshës deri 30 vjet; 58 ose 30.5 % janë të moshës 31-40 vjet, 53 ose 27.9 % janë të moshës 41-50-vjeçare; 42 ose 22.1 % janë të moshës 51-60 vjeçare, dhe 8 ose 4.2 % janë të moshës mbi 60-vjeçare.

Rreth 54.2 % ose 103 mësimdhënës kanë të mbaruar fakultetin, 83 ose 43.7 % kanë të mbaruar nivelin master, ndërsa 4 ose 2.1 % e kanë nivelin e doktoratës.

Në këtë hulumtim, 73 ose 38.4 % e mësimdhënësve kanë përvojë në arsim deri 10 vjet, 82 ose 43.2 % kanë përvojë 10-20 vjet, 25 ose 13.2 % kanë

përvojë 21-30 vjet dhe 10 ose 5.3 % e mësimdhënësve të përfshirë në hulumtim kanë përvojë më shumë se 30 vjet.

Tabela 1. Gjinia e mësimdhënësve

Gjinia		Frequency	Percent
Valid	Mashkull	115	60.5
	Femër	75	39.5
	Total	190	100.0

Tabela 2. Moshja e mësimdhënësve

Mosha		Frequency	Percent
Valid	Deri 30 vjet	29	15.3
	31-40	58	30.5
	41-50	53	27.9
	51-60	42	22.1
	Mbi 60 vjet	8	4.2
	Total	190	100.0

Tabela 3. Përgatitja arsimore e mësimdhënësve

Përgatitja arsimore		Frequency	Percent
Valid	Fakulteti	103	54.2
	Master	83	43.7
	Tjetër	4	2.1
	Total	190	100.0

Tabela 4. Përvoja e mësimdhënësve

Përvoja e punës		Frequency	Percent
Valid	Deri 10 vite	73	38.4
	10-20 vite	82	43.2
	21-30 vite	25	13.2
	Mbi 30 vite	10	5.3
	Total	190	100.0

2.4.2. Grupi përfaqësues i ndërmarrësve

Në kuadër të grupit përfaqësues të ndërmarrësve, 7 ose 33.3 % i përfaqësojnë ndërmarrjet publike, ndërsa 14 ose 66.7 % përfaqësojnë ndërmarrjet private. Në bazë të madhësisë së ndërmarrjes, në hulumtim janë përfshirë 2 ose 9.5 % përfaqësues të mikro-ndërmarrjeve, 3 ose 14.3 % prej tyre janë përfaqësues të ndërmarrjeve të vogla, 1 ose 4.8 % e tyre janë përfaqësues të ndërmarrjeve të mesme, 15 ose 71.4 % e pjesëmarrësve janë përfaqësues të ndërmarrjeve të mëdha.

Tabela 5. Lloji i ndërmarrjes

Lloji i ndërmarrjes		Frequency	Percent
Valid	Publike	7	33.3
	Private	14	66.7
	Total	21	100.0

Tabela 6. Madhësia e ndërmarrjes

Madhësia e kompanisë në bazë të numrit të punëtorëve		Frequency	Percent
Valid	Mikro (1-9)	2	9.5
	E vogël (10-24)	3	14.3
	E mesme (25-99)	1	4.8
	E madhe (mbi 100)	15	71.4
	Total	21	100.0

2.5. Metodat e hulumtimit

Për realizimin e punimit janë përdorur këto metoda shkencore: Metoda e analizës së dokumentacionit, e analizës teorike, përshkruese, e krahasimit dhe metoda statistikore.

2.6. Instrumentet e hulumtimit

2.6.1. Instrumenti për mësimdhënës

Instrumenti është i përgatitur enkas për këtë studim dhe përbëhet nga tri pjesë. Në pjesën e parë janë të dhënat e përgjithshme të pjesëmarrësve, në pjesën e dytë është pyetja kryesore me dy opsione (Po dhe Jo), ndërsa në pjesën e tretë janë përgatitur 19 pyetje, me shkallët Likert (plotësisht dakord, dakord, i lëkundur, jo dakord dhe aspak dakord). Pyetësorët u janë dorëzuar mësimdhënësve të shkollave të mesme të larta profesionale, si dhe ndërmarrësve, dhe është pritur derisa janë përgjigjur.

2.6.1.1. Besueshmëria e instrumentit për mësimdhënës

Në bazë të rezultateve të paraqitura në tabelë, vërehet se instrumenti i hulumtimit me mësimdhënës është mjaft i besueshëm, pasi që Alfa Chrobach's është 0.865, nga 1, sa është maksimumi i besueshmërisë.

Tabela 7. Besueshmëria e instrumentit me mësimdhënës

ReliabilityStatistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach'sAlphaBasedon StandardizedItems	N ofItems
.865	.871	19

2.6.2. Instrumenti për ndërmarrës

Instrumenti për ndërmarrës përbëhet nga dy pjesë, në pjesën e parë janë të dhënat e përgjithshme të pjesëmarrësve, ndërsa në pjesën e dytë janë

përgatitur 18 pyetje, enkas për këtë studim, me shkallët Likert (plotësisht dakord, dakord, i lëkundur, jo dakord dhe aspak dakord). Pyetëtorët u janë dorëzuar përgjegjësve të ndërmarrjeve të ndryshme dhe është pritur derisa janë përgjigjur.

2.6.2.1. Besueshmëria e instrumentit për ndërmarrës

Në bazë të rezultateve të paraqitura në tabelë, vërehet se instrumenti i hulumtimit me ndërmarrës e arrin kushtin e besueshmërisë, pasi që Alfa Chrobach's është 0.713, nga 1, sa është maksimumi i besueshmërisë.

Tabela 8. Besueshmëria e instrumentit me ndërmarrës

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.713	.742	18

3. Analiza statistikore

Të gjitha të dhënat janë analizuar përmes Paketës Statistikore për Shkencat Sociale (SPSS), versioni 21. Për të testuar qëndrueshmërinë e brendshme të instrumentit, është përdorur AlphaCronbach, duke marrë vlerën mbi 0.7 si vlerë, që dëshmon nëse pyetëtori ka ose jo qëndrueshmëri të brendshme.

Të dhënat që janë marrë nga pyetëtori në lidhje me arsimin dual kanë qenë të formës së shkallës Likert. Në kuadër të këtij punimi, u nxorën mesataret dhe devijimi standard për të dy grupet (mësimdhënësit dhe ndërmarrësit), si dhe korrelacioni në mes të variablave.

3.1. Rezultatet e mësimdhënësve

3.1.1. Rezultatet e frekuencës së mësimdhënësve

3.1.1.1. Pyetja kryesore

Në pyetjen e parashtruar mësimdhënësve: A mendoni se duhet të fillohet tani me aplikimin e sistemit dual në shkollat profesionale në Kosovë?, 167

ose 87.9 % e mësimeve janë përgjigjur se duhet të fillohet, ndërsa 23 ose 12.1 % janë shprehur se nuk duhet të fillohet me zbatimin e sistemit dual në shkollat profesionale të Kosovës.

Tabela 9. Pyetja kryesore

Opsionet	Frequency	Percent
Po	167	87.9
Jo	23	12.1
Total	190	100.0

3.1.1.2. Pyetje rreth arsimit dual

Në pyetjen e parë, Arsimi profesional në Kosovë të fillojë zbatimin e sistemit dual, 84.2 % e mësimeve janë pajtuar me këtë pohim, 9 % e mësimeve janë të lëkundur, ndërsa 6.8 % e mësimeve nuk janë pajtuar se në Kosovë duhet të fillojë zbatimi i sistemit dual.

Në pyetjen Arsimi profesional t'i kushtojë më shumë rëndësi aspektit praktik të përgatitjes për profesionin përkatës, 97.9 % e mësimeve janë pajtuar, 1.6 % e mësimeve janë të lëkundur, ndërsa 0.5 % e mësimeve nuk janë dakord me këtë.

Në çështjen Përbajtjet mësimore të demonstrohen praktikisht në ndërmarrjet që e zhvillojnë këtë profesion, 91.6 % e mësimeve pjesëmarrës janë të pajtimit, 5.8 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 2.6 % e mësimeve nuk pajtohen me këtë.

Lidhur me pohimin se Arsimit profesional i mungon praktika profesionale e drejtpërdrejtë në ndërmarrje, 81 % e mësimeve pajtohen me këtë, 10 % janë të lëkundur, ndërsa 9 % nuk pajtohen me këtë pohim.

Në pohimin Sistemi dual e nxit të nxënësit aktiv të nxënësve, 93.7 % e mësimeve pajtohen, 4.2 % e mësimeve janë të lëkundur, 2.1 % e mësimeve nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 93.7 % e mësimeve, pajtohen se Kurrikulat mësimore në arsimin profesional duhet të përshtaten për arsimin dual, 5.3 % e

mësimdhënësve janë të lëkundur, ndërsa 1.1 % e mësimdhënësve nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 91 % e mësimdhënësve janë dakord se sistemi dual do të përgatisë më shumë profesionistë për vendin e punës në tregun kosovar dhe evropian, 5.3 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 3.7 % e mësimdhënësve nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 67.3 % e mësimdhënësve pajtohen se kompanitë vendore nuk kanë kapacitetet e nevojshme profesionale që të vlerësojnë nxënësit gjatë kryerjes së praktikës profesionale, 20 % e mësimdhënësve janë të lëkundur, ndërsa 12.7 % e mësimdhënësve nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 80.5 % e mësimdhënësve pajtohen që arsimi dual në Kosovë të ketë model arsimin dual që aplikohet në Gjermani, 14.7 % e tyre janë të lëkundur, 4.7 % e mësimdhënësve nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 92.1 % e mësimdhënësve pajtohen se sistemi dual duhet të rregullohet me udhëzim administrativ, 5.8 % e mësimdhënësve nuk janë të sigurt, ndërsa 2.1 % e mësimdhënësve janë shprehur se nuk ka nevojë të rregullohet me udhëzim administrativ.

Rreth 94.2 % e mësimdhënësve janë të pajtimit që fillimisht të bëhet trajnimi i instruktorëve të praktikës profesionale në ndërmarrje për zbatimin e sistemit dual, 3.2 % e tyre nuk janë të vendosur, ndërsa 2.6 % e mësimdhënësve nuk janë të pajtimit që fillimisht të trajnohen instruktorët e praktikës profesionale.

Rreth 92.1 % e mësimdhënësve janë dakord që para fillimit të aplikimit të bëhet trajnim i mësimdhënësve për zbatimin e sistemit dual në shkollat profesionale, 4.2 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 3.7 % e mësimdhënësve nuk janë të pajtimit.

Rreth 90.5 % e mësimdhënësve janë të pajtimit se mënyra e marrëveshjeve në mes të shkollave profesionale dhe ndërmarrjeve të specifikohet me udhëzim administrativ, 6.3 % e mësimdhënësve janë të lëkundur, ndërsa 3.2 % e mësimdhënësve nuk janë të pajtimit.

Rreth 66.9 % e mësimeve janë të pajtimit që të aplikohen disa aspekte themelore të sistemit dual, 25.3 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 7.9 % e mësimeve nuk janë dakord me këtë.

Rreth 79.4 % e mësimeve janë të pajtimit se Qendrat e kompetencës kanë mundësi më të mëdha që të aplikojnë sistemin dual, 14.7 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 5.8 % e mësimeve nuk janë të pajtimit me këtë.

Rreth 94.2 % e mësimeve pajtohen se ndërmarrjet duhet të stimulohen nga shteti që të pranojnë sa më shumë nxënës praktikantë, 3.2 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 2.6 % e mësimeve nuk janë dakord me këtë.

Rreth 91 % e mësimeve pajtohen se ndërmarrjet duhet të vlerësojnë praktikën dhe të kenë përgjegjësi në rezultatet e nxënësve gjatë kryerjes së praktikës, 7.9 % e mësimeve janë të lëkundur, ndërsa 1 % e mësimeve nuk pajtohen me këtë.

Rreth 91 % e mësimeve pajtohen se tregu vendor aktualisht ka nevojë për hapjen e profileve të reja në shkollat profesionale 7.9 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 1.1 % nuk pajtohen me këtë pohim.

Rreth 81 % e mësimeve pajtohen se formula aktuale e financimit të institucioneve të AAP-së nuk mjafton që të realizohet në nivelin e kërkuar praktika profesionale konform sistemit dual, 17.4 % e tyre janë të lëkundur, ndërsa 1.6 % e mësimeve nuk pajtohen me këtë pohim.

Tabela 10. Pyetjet rreth sistemit dual në arsimin profesional

Pyetjet/zërat	Plotësisht dakord	Dakord	I lëkundur	Jo dakord	Aspak dakord
1 Arsimi profesional në Kosovë të fillojë zbatimin e sistemit dual	50.5 %	33.7 %	9 %	4.7 %	2.1 %
2 Arsimi profesional t'i kushtojë më shumë rëndësi aspektit praktik të përgatitjes për profesionin përkatës	61.6 %	36.3 %	1.6 %	0.5 %	0 %
3 Përmbajtjet mësimore të demonstrohen praktikisht në	57.4 %	34.2 %	5.8 %	2.6 %	0 %

	ndërmarrjet që e zhvillojnë këtë profesion					
4	Arsimit profesional i mungon praktika profesionale e drejtpërdrejtë në ndërmarrje	34.7 %	46.3 %	10 %	6.9 %	2.1 %
5	Sistemi dual e nxit të nxëniet aktiv të nxënësve	52.6 %	41.1 %	4.2 %	2.1 %	0 %
6	Kurrikulat mësimore në arsimin profesional duhet të përshtaten për arsimin dual	51.6 %	42.1 %	5.3 %	1.1 %	0 %
7	Sistemi dual do të përgatisë më shumë profesionistë për vendin e punës në tregun kosovar dhe evropian	54.2 %	36.8 %	5.3 %	3.2 %	0.5 %
8	Kompanitë vendore nuk i kanë kapacitetet e nevojshme profesionale të vlerësojnë nxënësit gjatë kryerjes së praktikës profesionale	24.7 %	42.6 %	20 %	11.6 %	1.1 %
9	Arsimi dual në Kosovë të ketë model arsimin dual që aplikohet në Gjermani	38.4 %	42.1 %	14.7 %	4.3 %	0.5 %
10	Sistemi dual të rregullohet me udhëzim administrativ	47.4 %	44.7 %	5.8 %	2.1 %	0 %
11	Fillimisht të bëhet trajnimi i instruktorëve të praktikës profesionale në ndërmarrje për zbatimin e sistemit dual	54.2 %	40 %	3.2 %	2.1 %	0.5 %
12	Para fillimit të aplikimit të bëhet trajnim i mësimdhënësve për zbatimin e sistemit dual në shkollat profesionale	56.3 %	35.8 %	4.2 %	3.2 %	0.5 %
13	Mënyra e marrëveshjeve në mes të shkollave profesionale dhe ndërmarrjeve të specifikohet me udhëzim administrativ	47.9 %	42.6 %	6.3 %	3.2 %	0 %
14	Të aplikohen disa aspekte themelore të sistemit dual	15.8 %	51.1 %	25.3 %	6.2 %	1.6 %
15	Qendrat e kompetencës kanë mundësi më të mëdha që të aplikojnë sistemin dual	26.8 %	52.6 %	14.8 %	4.2 %	1.6 %

16	Ndërmarrjet të stimulohen nga shteti që të pranojnë sa më shumë nxënës praktikantë	62.6 %	31.6 %	3.2 %	2.1 %	0.5 %
17	Ndërmarrjet të vlerësojnë praktikën dhe të kenë përgjegjësi në rezultatet e nxënësve gjatë kryerjes së praktikës	44.7 %	46.4 %	7.9 %	0.5 %	0.5 %
18	Tregu vendor aktualisht ka nevojë për hapjen e profileve të reja në shkollat profesionale	46.3 %	44.7 %	7.9 %	1.1 %	0 %
19	Formula aktuale e financimit të institucioneve të AAP-së nuk mjafton që të realizohet në nivelin e kërkuar praktika profesionale konform sistemit dual	32.1 %	48.9 %	17.4 %	1.1 %	0.5 %
	Rezultate e përgjithshme për mësimdhënës	45.3 %	41.8%	9%	3.3%	0.6%

3.1.2. Mesatarja dhe devijimi standard

Shkallët e paraqitura në pyetësor kanë qenë nga 1-5 dhe nga ky shkallëzim është nxjerrë mesatarja për secilën pyetje, si dhe devijimi standard. Gjithashtu, nga rezultatet e veçanta është nxjerrë mesatarja dhe devijimi standard për të gjitha përgjigjet e dhëna. Mesatarja e përgjithshme e rezultateve është $M=4.28$. Në bazë të këtij rezultati, mund të konstatohet se mesatarja është e lartë, ndërsa devijimi standard, në përgjithësi, është i ulët, që është tregues i një grupimi të mirë të rezultateve.

Tabela 11. Mesatarja dhe devijimi standard

	ItemStatistics		
	Mean	Std. Deviation	N
Pyetja 1	4.26	.955	190
Pyetja 2	4.59	.554	190
Pyetja 3	4.46	.725	190
Pyetja 4	4.05	.956	190

Pyetja 5	4.44	.678	190
Pyetja 6	4.44	.646	190
Pyetja 7	4.41	.777	190
Pyetja 8	3.78	.982	190
Pyetja 9	4.14	.856	190
Pyetja 10	4.37	.692	190
Pyetja 11	4.45	.709	190
Pyetja 12	4.44	.766	190
Pyetja 13	4.35	.740	190
Pyetja 14	3.73	.859	190
Pyetja 15	3.99	.854	190
Pyetja 16	4.54	.710	190
Pyetja 17	4.34	.693	190
Pyetja 18	4.36	.674	190
Pyetja 19	4.11	.758	190
Total	4.28	//	190

3.1.3. Korrelacionet

Në bazë të rezultateve të paraqitura në tabelat nr. 12 dhe 12.1, vërehet se nuk ka ndonjë lidhje të lartë korrelacioni, kryesisht janë lidhje të dobëta, maksimumi korrelacioni i rëndësishëm në mes të disa variablave.

Korrelacion të rëndësishëm kemi në mes të pyetjes së parë dhe pyetjes së dytë, $r=0.461$; pyetjes së parë dhe pyetjes së tretë, $r=-0.530$; pyetjes së parë dhe pyetjes së pestë, $r=0.558$; pyetjes së parë dhe pyetjes së shtatë, $r=0.527$; pyetjes së dytë dhe pyetjes së tretë, $r=0.476$; pyetjes së dytë dhe pyetjes së pestë; pyetjes së dytë dhe pyetjes së shtatë, $r=0.419$; pyetjes së tretë dhe pyetjes së pestë, $r=0.496$; pyetjes së tretë dhe pyetjes së shtatë, $r=0.478$; pyetjes së katër dhe pyetjes së nëntëmbëdhjetë, $r=0.453$; pyetjes së pestë dhe pyetjes së gjashtë, $r=0.409$; pyetjes së pestë dhe pyetjes së shtatë, $r=0.658$; pyetjes së pestë dhe pyetjes së pesëmbëdhjetë, $r=0.437$; pyetjes së gjashtë dhe pyetjes së shtatë, $r=0.438$; pyetjes së shtatë dhe pyetjes së nëntë, $r=0.432$; pyetjes së shtatë dhe pyetjes së pesëmbëdhjetë,

$r=0.445$; pyetjes së dhjetë dhe pyetjes së trembëdhjetë, $r=0.486$; pyetjes së njëmbëdhjetë dhe pyetjes së dymbëdhjetë, $r=0.643$; pyetjes së gjashtëmbëdhjetë dhe pyetjes së shtatëmbëdhjetë, $r=0.442$.

Tabela 12. Korrelacionet

	Pyetja 2	Pyetja 3	Pyetja 4	Pyetja 5	Pyetja 6	Pyetja 7	Pyetja 8	Pyetja 9	Pyetja 10	Pyetja 11
Pyetja 1	.461	.530	.149	.558	.329	.527	.060	.345	.342	.170
Pyetja 2	///	.476	.247	.430	.229	.419	.089	.275	.223	.327
Pyetja 3	///	///	.320	.496	.318	.478	.141	.341	.307	.218
Pyetja 4	///	///	///	.213	.163	.237	.394	.083	.117	.179
Pyetja 5	///	///	///	///	.409	.658	.192	.351	.334	.264
Pyetja 6	///	///	///	///	///	.438	.218	.244	.422	.242
Pyetja 7	///	///	///	///	///	///	.193	.432	.392	.276
Pyetja 8	///	///	///	///	///	///	///	.256	.096	.202
Pyetja 9	///	///	///	///	///	///	///	///	.396	.368
Pyetja 10	///	///	///	///	///	///	///	///	///	.365

Tabela 12.1. Korrelacionet

	Pyetja 12	Pyetja 13	Pyetja 14	Pyetja 15	Pyetja 16	Pyetja 17	Pyetja 18	Pyetja 19
Pyetja 1	.082	.298	.317	.341	.325	.186	.133	.136
Pyetja 2	.143	.278	.290	.282	.214	.326	.047	.159
Pyetja 3	.173	.316	.175	.290	.399	.262	.109	.214
Pyetja 4	.145	.298	.170	.039	.212	.231	.178	.453
Pyetja 5	.151	.299	.332	.437	.373	.194	.098	.162
Pyetja 6	.255	.370	.272	.200	.287	.263	.115	.170
Pyetja 7	.076	.355	.277	.445	.366	.249	.148	.255
Pyetja 8	.205	.309	.257	.105	.175	.156	.167	.196

Pyetja 9	.343	.391	.230	.248	.279	.233	.344	.123
Pyetja 10	.386	.486	.143	.275	.193	.251	.173	.163
Pyetja 11	.643	.370	.088	.217	.366	.361	.141	.044
Pyetja 12	///	.302	.109	.137	.301	.381	.148	.007
Pyetja 13	///	///	.250	.232	.272	.342	.230	.308
Pyetja 14	///	///	///	.306	.203	.244	.096	.330
Pyetja 15	///	///	///	///	.280	.194	.080	.206
Pyetja 16	///	///	///	///	///	.442	.210	.253
Pyetja 17	///	///	///	///	///	///	.254	.149
Pyetja 18	///	///	///	///	///	///	///	.221

3.2. Rezultatet e ndërmarrësve

3.2.1. Rezultatet e frekuencës së ndërmarrësve

3.2.1.1. Planifikimi i bashkëpunimit me shkollat profesionale.

Në bazë të rezultateve, 20 ose 95.2 % e ndërmarrjeve planifikojnë të bashkëpunojnë me shkollat, ndërsa 1 ose 4.8 % nuk planifikojnë të bashkëpunojnë me shkollat profesionale.

Tabela 13. A planifikoni të bashkëpunoni me shkollat profesionale?

		Frequency	Percent
Valid	Po	20	95.2
	Jo	1	4.8
	Total	21	100.0

3.2.1.2. Planifikimi i nënshkrimit të marrëveshjeve me MEF, MASHT, komuna, shkolla etj., për pjesëmarrjen e nxënësve në praktikën profesionale.

Në bazë të rezultateve, vërehet se 19 ose 90.5 % e ndërmarrjeve planifikojnë të nënshkruajnë marrëveshje me MEF, MASHT, komuna,

shkolla etj., për pjesëmarrjen e nxënësve në praktikën profesionale, ndërsa 2 ose 9.5 % e tyre nuk planifikojnë të nënshkruajnë marrëveshje me MEF, MASHT, komuna, shkolla etj.

Tabela 14. A planifikoni të nënshkruani marrëveshje me MEF, MASHT, komuna, shkolla etj., për pjesëmarrjen e nxënësve në praktikën profesionale?

		Frequency	Percent
Valid	Po	19	90.5
	Jo	2	9.5
	Total	21	100.0

3.2.1.3. Vendet e lira të punës

Në bazë të rezultateve të paraqitura në tabelë, vërehet se 13 ose 61.9 % e ndërmarrjeve kanë vende të lira të punës, ndërsa 38.1 % e ndërmarrjeve nuk kanë vende të lira të punës.

Tabela 15. A ka vende të lira të punës?

		Frequency	Percent
Valid	Po	13	61.9
	Jo	8	38.1
	Total	21	100.0

3.2.1.4. Ekspertët për ushtrimin e praktikës

Në bazë të rezultateve, vërehet se 17 ose 81 % e ndërmarrjeve kanë ekspert për ushtrimin e praktikës, ndërsa 4 ose 19 % e tyre nuk kanë ekspert për ushtrimin e praktikës.

Tabela 16. A keni ekspert për ushtrimin e praktikës profesionale?

		Frequency	Percent
Valid	Po	17	81.0
	Jo	4	19.0
	Total	21	100.0

3.2.1.5. Rezultatet e frekuencës

Në bazë të rezultateve të paraqitura në tabelë, rreth 66.6 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 28.6 % janë dakord, 4.8 % janë të lëkundur, lidhur me fillimin e zbatimit të arsimit dual në arsimin profesional. Rreth 81 % e ndërmarrësve janë dakord plotësisht, ndërsa 19 % e tyre janë dakord me atë se Arsimi profesional duhet t'i kushtojë më shumë rëndësi aspektit praktik të përgatitjes për profesionin përkatës. Rreth 71.5 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 19 % janë dakord dhe 9.5% janë të lëkundur, lidhur me atë se përmbajtjet mësimore duhet të praktikohen në ndërmarrjet që e zhvillojnë këtë profesion. Rreth 57.1 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 28.6 % janë dakord, 14.3 %, janë të lëkundur, lidhur me atë se Arsimit profesional në Kosovë i mungon praktika profesionale e drejtpërdrejtë në ndërmarrje. Rreth 57.1% e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 38.1% janë dakord, ndërsa 4.8 % e ndërmarrësve janë të lëkundur, lidhur me atë se Arsimi profesional (dual) e nxit të nxëniet aktiv të nxënësve. Rreth 76.2 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, ndërsa 23.8 % janë dakord, lidhur me atë se Arsimi profesional duhet të përgatisë më shumë për vendin e punës në tregun kosovar dhe evropian. Rreth 14.3 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 42.9 % e tyre janë dakord dhe 42.9 % janë të lëkundur, lidhur me atë se Arsimi dual aktualisht nuk zbatohet në Kosovë, sepse nuk ka marrëveshje me ndërmarrjet. Rreth 42.9 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 38.1 % janë dakord, 19 % janë të lëkundur, lidhur me atë se Arsimi dual në Kosovë duhet të ketë model arsimin dual në Gjermani. Rreth 28.6 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 47.6 % janë dakord, 23.8 % e ndërmarrësve janë të lëkundur, lidhur me atë se Arsimi dual fillimisht duhet të fillojë të zbatohet me 30 % praktikë dhe 70% teori e më vonë raporti i praktikës me teorinë të jetë 50/50. Rreth 71.4 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 28.6 % janë dakord se mënyra e marrëveshjeve në mes të shkollave profesionale dhe firmave në Kosovë duhet të specifikohet me UA (Udhëzim Administrativ). Rreth 33.3 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 47.6 % e tyre janë dakord, 9.5 % janë të lëkundur dhe 9.5 % nuk janë dakord, lidhur me atë se në Kosovë arsimit dual aplikohet në një masë shumë të vogël. Rreth 76.2 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, ndërsa 23.8 % janë dakord se

ndërmarrjet duhet të stimulohen nga shteti që të pranojnë sa më shumë nxënës praktikantë. Rreth 61.9 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 38.1 % e tyre janë dakord se ndërmarrjet duhet të vlerësojnë praktikën dhe të kenë përgjegjësi në rezultatet e nxënësve gjatë kryerjes së praktikës profesionale. Rreth 81 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 19 % e tyre janë dakord se duhet të hapen profile të reja në bazë të kërkesave dhe nevojave të tregut.

Rreth 71.4 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 23.8 % e tyre janë dakord dhe 4.8 % janë të lëkundur, lidhur me atë se aplikimi i sistemit dual në shkollat tona profesionale kontribuon për ulje të papunësisë, si dhe të largimit të kuadrit profesional nga vendi.

Rreth 47.6 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 23.8 % janë dakord, 19 % janë të lëkundur dhe 9.5 % nuk janë dakord, lidhur me atë se ndërmarrja jonë është e gatshme të lejojë nëpunësit që të ndjekin shkollën gjatë orarit të punës. Rreth 33.3 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 23.8 % janë dakord dhe 42.9 % janë të lëkundur, lidhur me atë se ndërmarrjet janë të gatshme të paguajnë paga më të larta për punonjësit që do të kualifikoheshin në këto shkolla. Rreth 4.8 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 42.9 % janë dakord, 33.3 % janë të lëkundur, dhe 19 %, nuk pajtohen me atë se cilësia e shkollave profesionale në Kosovë është në nivel të lartë.

Rezultatet e përgjithshme për ndërmarrësit tregojnë se për të gjitha variablat, 54.2 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 31 % e tyre janë dakord, 12.8 % janë të lëkundur dhe 2 % e ndërmarrësve nuk pajtohen.

Tabela 17. Rezultatet e frekuencës së pyetjeve të hulumtimit

PYETJET RRETH ÇËSHTJES

		Plotësisht dakord	Dakord	I lëkundur	Jo dakord	Aspak dakord
1	Arsimi aktual profesional duhet të fillojë të zbatojë sistemin dual të arsimit	66.6%	28.6%	4.8%	0%	0%
2	Arsimi profesional duhet t'i	81%	19%	0%	0%	0%

	kushtojë më shumë rëndësi aspektit praktik të përgatitjes për profesionin përkatës					
3	Përmbajtjet mësimore duhet të praktikohen në ndërmarrjet që e zhvillojnë këtë profesion	71.5%	19%	9.5%	0%	0%
4	Arsimit profesional në Kosovë i mungon praktika profesionale e drejtpërdrejtë në ndërmarrje	57.1%	28.6%	14.3%	0%	0%
5	Arsimi profesional (dual) e nxit të nxënësit aktiv të nxënësve	57.1%	38.1%	4.8%	0%	0%
6	Arsimi profesional duhet të përgatisë më shumë për vendin e punës në tregun kosovar dhe evropian	76.2%	23.8%	0%	0%	0%
7	Arsimi dual aktualisht nuk zbatohet në Kosovë sepse nuk ka marrëveshje me ndërmarrjet	14.3%	42.9%	42.9%	0%	0%
8	Arsimi dual në Kosovë duhet të ketë model arsimin dual në Gjermani	42.9%	38.1%	19%	0%	0%
9	Arsimi dual fillimisht duhet të fillojë të zbatohet me 30 % praktikë dhe 70% teori e më vonë raporti i praktikës me teorinë të jetë 50/50	28.6%	47.6%	23.8%	0%	0%
10	Mënyra e marrëveshjeve në mes të shkollave profesionale dhe firmave në Kosovë duhet të specifikohet me UA (Udhëzim Administrativ)	71.4%	28.6%	0%	0%	0%
11	Në Kosovë arsimi dual aplikohet në një masë shumë të vogël	33.3%	47.6%	9.5%	9.5%	0%
12	Ndërmarrjet duhet të stimulohen nga shteti që të pranojnë sa më	76.2%	23.8%	0%	0%	0%

shumë nxënës praktikantë						
13	Ndërmarrjet duhet të vlerësojnë praktikën dhe të kenë përgjegjësi në rezultatet e nxënësve gjatë kryerjes së praktikës profesionale	61.9%	38.1%	0%	0%	0%
14	Duhet të hapen profile të reja në bazë të kërkesave dhe nevojave të tregut	81%	19%	0%	0%	0%
15	Aplikimi i sistemit dual në shkollat tona profesionale kontribuon për ulje të papunësisë, si dhe të largimit të kuadrit profesional nga vendi	71.4%	23.8%	4.8%	0%	0%
16	Ndërmarrja jonë është e gatshme të lejojë nëpunësit që të ndjekin shkollën gjatë orarit të punës.	47.6%	23.8%	19%	9.5%	0%
17	Ndërmarrjet janë të gatshme të paguajnë paga më të larta për punonjësit që do të kualifikoheshin në këto shkolla	33.3%	23.8%	42.9%	0%	0%
18	Cilësia e shkollave profesionale në Kosovë është në nivel të lartë.	4.8%	42.9%	33.3%	19%	0%
Rezultati i përgjithshëm për ndërmarrës		54.2%	31%	12.8%	2%	0%

3.2.2. Mesatarja dhe devijimi standard

Shkallët e paraqitura në pyetësor kanë qenë nga 1-5 dhe nga ky shkallëzim është nxjerrë mesatarja për secilën pyetje, si dhe devijimi standard. Gjithashtu, nga rezultatet e veçanta është nxjerrë mesatarja dhe devijimi standard për të gjitha përgjigjet e dhëna. Mesatarja e përgjithshme e rezultateve është $M=3$. Në bazë të këtij rezultati, mund të konstatohet se mesatarja është e lartë, ndërsa devijimi standard, në përgjithësi, është i ulët, që është tregues i një grupimi të mirë të rezultateve.

Tabela 18. Mesatarja dhe devijimi standard i pyetjeve të hulumtimit

Descriptive Statistics			
	Mean	Std. Deviation	N
Pyetja 1	4.62	.590	21
Pyetja 2	4.81	.402	21
Pyetja 3	4.52	.928	21
Pyetja 4	4.43	.746	21
Pyetja 5	4.52	.602	21
Pyetja 6	4.76	.436	21
Pyetja 7	3.71	.717	21
Pyetja 8	4.24	.768	21
Pyetja 9	4.05	.740	21
Pyetja 10	4.71	.463	21
Pyetja 11	4.05	.921	21
Pyetja 12	4.76	.436	21
Pyetja 13	4.62	.498	21
Pyetja 14	4.81	.402	21
Pyetja 15	4.67	.577	21
Pyetja 16	4.10	1.044	21
Pyetja 17	3.90	.889	21
Pyetja 18	2.38	.973	21
Total	4.3	//	21

3.2.3. Korrelacionet

3.2.3.1. Korrelacioni në mes të llojit të ndërmarrjes dhe variablave të varura

Në tabelën nr. 19 janë paraqitur rezultatet e korrelacionit në mes të llojit të ndërmarrjes dhe variablave që lidhen me arsimin dual. Në bazë të korrelacionit të paraqitur në tabelë, vërehet se nuk ka ndonjë lidhje të

fuqishme në mes të llojit të ndërmarrjes dhe variablave të varura. Korrelacion i moderuar me rëndësisë statistikore 0.05 vërehet në mes të llojit të ndërmarrjes dhe pyetjes së shtatë $r = \mathbf{0.433^*}$, si dhe me pyetjen e shtatëmbëdhjetë, $r = \mathbf{0.504^*}$, ndërsa me rëndësi statistikore 0.01, korrelacion i moderuar vërehet në mes të llojit të ndërmarrjes dhe pyetjes së njëmbëdhjetë $r = \mathbf{0.600^{**}}$.

Tabela 19. Korrelacioni në mes të llojit të ndërmarrjes dhe variablave të varura

	PearsonCorrelation	Lloji i ndërmarrjes
Pyetja 1	PearsonCorrelation	.234
	Sig. (2-tailed)	.307
Pyetja 2	PearsonCorrelation	.171
	Sig. (2-tailed)	.457
Pyetja 3	PearsonCorrelation	-.149
	Sig. (2-tailed)	.520
Pyetja 4	PearsonCorrelation	.139
	Sig. (2-tailed)	.549
Pyetja 5	PearsonCorrelation	.115
	Sig. (2-tailed)	.621
Pyetja 6	PearsonCorrelation	.316
	Sig. (2-tailed)	.163
Pyetja 7	PearsonCorrelation	.433*
	Sig. (2-tailed)	.050
Pyetja 8	PearsonCorrelation	-.180
	Sig. (2-tailed)	.436
Pyetja 9	PearsonCorrelation	.187
	Sig. (2-tailed)	.418
Pyetja 10	PearsonCorrelation	.000
	Sig. (2-tailed)	1.000
Pyetja 11	PearsonCorrelation	.600**
	Sig. (2-tailed)	.004
Pyetja 12	PearsonCorrelation	-.158

	Sig. (2-tailed)	.494
Pyetja 13	PearsonCorrelation	.277
	Sig. (2-tailed)	.224
Pyetja 14	PearsonCorrelation	.429
	Sig. (2-tailed)	.052
Pyetja 15	PearsonCorrelation	-.060
	Sig. (2-tailed)	.797
Pyetja 16	PearsonCorrelation	.165
	Sig. (2-tailed)	.474
Pyetja 17	PearsonCorrelation	.504*
	Sig. (2-tailed)	.020
Pyetja 18	PearsonCorrelation	.071
	Sig. (2-tailed)	.760

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3.2.3.2. Korrelacioni në mes të madhësisë së ndërmarrjes dhe variablave të varura

Në bazë të rezultateve të korrelacionit në mes të madhësisë së kompanisë në bazë të numrit të punëtorëve dhe variablave që ndërlidhen me arsimin dual, vërehet se ekziston ndërlidhje e moderuar në mes të madhësisë së ndërmarrjes dhe pyetjes së trembëdhjetë $r = -0.465^*$, për rëndësinë statistikore 0.05, ndërsa për rëndësinë statistikore 0.01 ekziston ndërlidhje e moderuar negative në mes të madhësisë së ndërmarrjes dhe pyetjes së shtatëmbëdhjetë, prej $r = -0.695^{**}$.

Tabela 20. Korrelacioni në mes të madhësisë së ndërmarrjes dhe variablave të varura

	PearsonCorrelation	Madhësia e kompanisë në bazë të numrit të punëtorëve
Pyetja 1	PearsonCorrelation	-.313
	Sig. (2-tailed)	.167
Pyetja 2	PearsonCorrelation	-.055
	Sig. (2-tailed)	.812

Pyetja 3	PearsonCorrelation	.192
	Sig. (2-tailed)	.406
Pyetja 4	PearsonCorrelation	-.089
	Sig. (2-tailed)	.700
Pyetja 5	PearsonCorrelation	-.015
	Sig. (2-tailed)	.949
Pyetja 6	PearsonCorrelation	-.224
	Sig. (2-tailed)	.329
Pyetja 7	PearsonCorrelation	.149
	Sig. (2-tailed)	.520
Pyetja 8	PearsonCorrelation	-.176
	Sig. (2-tailed)	.444
Pyetja 9	PearsonCorrelation	.291
	Sig. (2-tailed)	.200
Pyetja 10	PearsonCorrelation	-.274
	Sig. (2-tailed)	.230
Pyetja 11	PearsonCorrelation	-.070
	Sig. (2-tailed)	.763
Pyetja 12	PearsonCorrelation	-.117
	Sig. (2-tailed)	.613
Pyetja 13	PearsonCorrelation	-.465*
	Sig. (2-tailed)	.034
Pyetja 14	PearsonCorrelation	-.171
	Sig. (2-tailed)	.458
Pyetja 15	PearsonCorrelation	-.269
	Sig. (2-tailed)	.237
Pyetja 16	PearsonCorrelation	-.034
	Sig. (2-tailed)	.883
Pyetja 17	PearsonCorrelation	-.695**
	Sig. (2-tailed)	.000
Pyetja 18	PearsonCorrelation	.333
	Sig. (2-tailed)	.140

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3.3. Rezultatet e përgjithshme

3.3.1. Rezultatet e frekuencës

Në bazë të rezultateve të përgjithshme, lidhur me çështjet që lidhen me arsimin dual, vërehet se nuk ka dallime të mëdha, pasi që 45.3 % e mësimitdhënësve dhe 54.2 % e ndërmarrësve janë plotësisht dakord, 41.8 % e mësimitdhënësve dhe 31 % e ndërmarrësve janë dakord, 9 % e mësimitdhënësve dhe 12.8 % e ndërmarrësve janë të lëkundur, 3.3 % e mësimitdhënësve dhe 2 % e ndërmarrësve nuk janë dakord dhe 0.6 % e mësimitdhënësve aspak nuk janë dakord me çështjet që lidhen me arsimin dual.

Tabela 21. Rezultatet e përgjithshme të frekuencës

Pyetjet/zërat	Plotësisht dakord	Dakord	I lëkundur	Jo dakord	Aspak dakord
Rezultatet e përgjithshme për mësimitdhënës	45.3 %	41.8%	9%	3.3%	0.6%
Rezultatet e përgjithshme për ndërmarrës	54.2%	31%	12.8%	2%	0%

3.3.2. Rezultatet e mesatares së përgjithshme

Në bazë të rezultateve të nxjerra nga hulumtimi me mësimitdhënës dhe ndërmarrës, rezulton se mesatarja e përgjithshme për të dy këto grupe është shumë e përafërt, mesatarja e përgjithshme për mësimitdhënës është $M=4.28$, ndërsa për ndërmarrës është $M=4.3$. Ky është një dallim i parëndësishëm.

Tabela 22. Rezultatet e përgjithshme të mesatares

Mesatarja për mësimitdhënës	4.28
Mesatarja për ndërmarrës	4.3

4. Përfundime dhe rekomandime

Mbi bazën e rezultateve të hulumtimit, mund të nxjerrim disa përfundime lidhur me fillimin e zbatimit të arsimit dual, në shkollat e mesme profesionale në Kosovë.

Hipoteza kryesore e hulumtimit është vërtetuar plotësisht, andaj, mbi bazën e të dhënave, mund të konkludojmë se arsimit dual në Kosovë zbatohet në nivel shumë të ulët.

Duke u bazuar në të dhënat e hulumtimit, mund të konstatojmë gjithashtu se:

Hipoteza ndihmëse: Arsimit dual në Kosovë zbatohet në nivel shumë të ulët në disa profile të shkollave të mesme profesionale, është vërtetuar pjesërisht, ngase nuk ka dëshmi të mjaftueshme për kurrikulën, planet dhe programet, mënyrën, qasjen, strukturën dhe marrëveshjet me ndërmarrjet.

Arsimit dual aktualisht nuk zbatohet në Kosovë (sikur realizohet në vendet tjera evropiane) sepse nuk ka marrëveshje në mes të shkollave të mesme profesionale me ndërmarrjet që të pranojnë nxënës praktikantë sipas sistemit të **arsimit dual**.

Hipoteza ndihmëse: Trajnimi i mësimdhënësve për arsimin dual mungon, është vërtetuar plotësisht, ngase asnjëherë s'është realizuar asnjë trajnim i këtij lloji me mësimdhënësit e arsimit profesional.

Arsimit profesional në Kosovë duhet t'i kushtojë më shumë rëndësi aspektit praktik të përgatitjes së nxënësve për profesionin përkatës, ngase shumicës së të diplomuarve u mungon praktika profesionale e drejtpërdrejtë në ndërmarrjet që e zhvillojnë këtë profesion. Këtë e theksojnë përfaqësuesit e ndërmarrjeve.

Rezultatet e përgjithshme për ndërmarrësit tregojnë se të gjithë përfaqësuesit e tyre që kanë marrë pjesë në hulumtim janë plotësisht dakord se arsimit profesional duhet të përfshijë arsimin dual si modalitet i arsimit profesional.

Mund të përfundojmë se, mbi bazën e këtyre të dhënave nga responentët, Arsimit profesional dual ka disa avantazhe nga arsimit profesional

tradicional, andaj duhet të fillohet të hapen fillimisht profile të reja, në bazë të kërkesave dhe nevojave të ndërmarrjeve, sipas këtij modeli.

Rekomandime

Meqenëse hulumtimi është për një segment specifik, rekomandimet po i ofrojmë sipas funksionit të institucioneve relevante në Kosovë, që janë të ndërlidhura me mundësinë e zbatimit të arsimit dual.

MASHT-i duhet të sigurojë aspektin, gjegjësisht çështjet ligjore, KK për arsimin profesional, udhëzimet administrative që lidhen me marrëveshjet në mes të shkollave dhe ndërmarrjeve, çështjet financiare, si dhe disa mekanizma të qëndrueshëm që sigurojnë se arsimit dual mund të fillojë të implementohet.

MASHT-i gjithashtu duhet t'i kushtojë më shumë kujdes arsimit dhe aftësisht profesional, gjegjësisht shkollave të mesme profesionale, të cilat duhet t'u përgjigjen të rinjve në modalitete kualifikimesh profesionale, sipas sistemit të arsimit dual.

IPK-ja të fillojë implementimin e programit të trajnimit të mësimdhënësve të shkollave të mesme profesionale për zbatimin e sistemit dual në shkollat profesionale, sipas modelit gjerman dhe së bashku me partnerët, si GIZ, të aspektit trajnues të mësimdhënësve.

AKK-ja duhet të bëjë balancimin e numrit të profileve të shkollave të mesme profesionale, publike dhe private, me ndryshimin e kërkesave të punës dhe të mësuarit gjatë gjithë jetës, në mënyrë që t'i kushtohet një vëmendje më e kujdesshme si karakterit të shkollave profesionale po ashtu edhe ekonomisë së të nxëniet të tillë gjatë gjithë jetës, duke akredituar programe edhe të arsimit dual.

AAPARr-ja, e cila ka nën menaxhim Qendrat e Kompetencës, të fillojë me zbatim të programeve të arsimit dual, ngase vitet e fundit vërehet se përfshirja e tyre është në një numër të vogël, andaj kjo praktikë duhet të ndryshohet dhe t'i jepet një perspektivë arsimit profesional të nivelit të 4 të kualifikimit dhe mundësisë së fillimit në disa profile të arsimit dual.

Literatura

1. Azemi, B. (2014) Fjalor i Pedagogjisë, Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë.
2. Azemi, B. Bujari, A. Bujari, & R. Bujari (2017). Ndryshimi i paradigmës nga arsim dhe aftësim profesional në arsim dhe formim profesional, “Kërkime Pedagogjike” nr. 2. Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë.
3. Bejtja. P. Mustafai, A. (1996)Metoda modulare në arsimin dhe formimin profesional, Revista Pedagogjike, Tiranë.
4. BERA. (2004). Revised Ethical Guidelines for Educational Research
5. Boce, Elona. (2004). Si të shkruajmë një punim kërkimor. “CDE”, Tiranë.
6. Cervero, R. M. (1988). Effective continuing education for professionals. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Gërguri, B. & Sylejmani, S. (2011) Modelet kurrikulare të AP-së në disa vende evropiane dhe synimet për një model të avancuar kurrikular të arsimit profesional në Kosovë, “Kërkime Pedagogjike” nr. 2. Instituti Pedagogjik Prishtinë.
8. Grup autorësh, (2008). Raport i studimit “Modelet Kurrikulare të AFP në botë”, AKAFP, Tiranë.
9. IPK, (2010) Arsimi dhe aftësimi i të rriturve në shkollat profesionale në Kosovë 2005- 2008, Raport hulumtimi.
10. Kocani, prof. as. dr. Aleksandër. (2009). Metodatat e kërkimit sasior në shkencat sociale. Tiranë: UFO press.
11. MASHT, (2011) Plani Strategjik i Arsimit në Kosovë, 2011- 2016.
12. MASHT, (2013) Ligji për Arsimin dhe Aftësimin Profesional.
13. MASHT, (2014) Strategjia për përmirësimin e praktikës profesionale në Kosovë 2013- 2020.
14. MASHT, (2014) Udhëzim Administrativ, Organizimi dhe planifikimi i procesit arsimor në arsimin dhe aftësimin profesional.
15. MASHT, (2016). Plani Strategjik i Arsimit në Kosovë 2017- 2021.
16. MASHT/ETF, (2012) Torino Process, 2012 Kosovo.
17. Mësuesit dhe Cilësia e Arsimit – Sfidë Globale e Shekullit.(2009). Instituti i Kurrikulës, Tiranë.